

Francesc Sureda Blanes i les seves «Confidencials»

per Josep Massot i Muntaner

No fa gaire vaig tenir l'avinentsa d'esbossar una primera visió de conjunt de la literatura clandestina o semiclandestina a la Mallorca de la immediata postguerra.¹ Hi vaig esmentar més d'un cop el nom de mossèn Francesc Sureda Blanes, capellà castrense empeltat de lullista —fundador i primer rector de la *Maioricensis Schola Lullistica*—, fecund polígraf en castellà i en català, abrandat catalanista en uns moments i entusiasta feixista en uns altres. Fins més endavant, però —i gràcies a l'amistat de Josep Sureda Blanes, germà de Francesc i darrer president de l'Associació per la Cultura de Mallorca—, no m'ha estat possible de conèixer tretze «fulles» d'autors diferents, titulades «Confidencials», que Francesc Sureda féu imprimir, en un «tiratge amical de 40 exemplars numerats, no destinats a la publicitat», entre l'abril de 1948 i el juny de 1949. M'ha semblat que valia la pena de donar una descripció d'aquests fulls, que són una nova mostra de literatura subterrània i revelen l'existència efímera d'unes vetllades poètiques patrocinades per Sureda i posades a l'empara de la *Maioricensis Schola Lullistica*.

Les «Confidencials»

Les tretze «fulles» publicades per mossèn Sureda pertanyen a dues etapes diferents. Les set primeres, corresponents al 1948 (abril-juny), consten —com les sis següents— de quatre pàgines, la primera de les quals és dedicada a donar l'autor i el títol de l'opuscle —a més de la rúbrica comuna «Confidencials», emmarcada en una orla, del número de full, del número corresponent a l'exemplar, posat a mà, i de la data—, la segona i la tercera —o a vegades només la tercera— contenen el poema o poemes seleccionats, i la quarta resta en blanc, amb la simple nota referent al tiratge que he transcrit al paràgraf anterior. Els fulls 8-13 (primavera 1949 - juny 1949) tenen només dues modificacions: a la primera pàgina, fan constar «Segona temporada», i a la pàgina quarta —ara ocupada al centre per un gravat— duen una nova justificació de tiratge: «Tiratge amical de 40 exemplars numerats per a l'*Agrupació d'Amics de la Poesia, de l'Escola Lullista de Mallorca*. No destinats a la publicitat». Mai no hi trobam cap indicació d'impremta, bé que —segons m'informa Miquel Gayà— els fulls

1. *Cultura i vida a Mallorca entre la guerra i la postguerra (1930-1950)* (Montserrat 1978).

de la «Segona temporada» sortiren de la Impremta dels Sagrats Cors, de la Ciutat de Mallorca.

El primer full (datat a Mallorca, 1 d'abril, 1948) és un sorprenent *Homenatge a Carles Cardó*. Es tracta d'un simple full d'àlbum («M'agraden de l'àlbum net / les fulles encara no escrites...»), dedicat «A l'Amic F[rancesc] S[ureda] B[lanes]» i signat «Vora l'Adriàtic, 29 d'agost de 1909». El que resulta sorprenent, tanmateix, és el fet que Sureda —suspecte de catalanisme davant les autoritats franquistes, que durant la guerra l'havien allunyat de Mallorca—² s'atrevis a fer sortir el nom d'un català exiliat, que el 1946 havia publicat a l'estranger una *Histoire spirituelle des Espagnes* que havia mogut molt de renou i que havia estat criticada fins i tot a les revistes clericals mallorquines.³

El segon full (8 d'abril, 1948) és *Retorn*, per Josep M. Tous i Maroto, signat per l'autor, com tots els fulls que seguiran. Conté un únic poema, que ocupa dues pàgines («Quants d'anys, oh Mussa [sic] camperola amiga, / sens encontrar-nos pels camins del món...»). Recordem que Tous i Maroto era un funcionari de l'Ajuntament, poeta en català i en castellà, que prengué des del 1936 una actitud clarament favorable al moviment militar i que no escatimà elogis a la Pàtria Espanya i a Franco.⁴

La «fulla 3.^a» (15 d'abril, 1948) és *L'Ermità*, per Emili Roca. El poema («En aquell espadat de la muntanya / on pogué més la fe que el colp de mà...»), sense títol a l'interior, ocupa una sola pàgina. Emili Roca és sens dubte Emili Roca i Salvador, nat a València el 1909,⁵ que aleshores passava una llarga temporada a Mallorca. Segons em comunica Miquel Gayà, entrà en contacte amb Sureda a través de Josep M. Font i Bonet, gran afeccionat a la literatura i assidu de les tertúlies que aleshores tenien lloc a l'illa.

La «fulla 4.^a» (20 de maig, 1948) té un interès superior. El títol de la pri-

2. *Ibid.*, ps. 162-164.

3. Per exemple, «Lluch», el juliol de 1947, publicava una nota —signada per Ra-de-Form—, dins la secció *Espigas sueltas*, titulada *Habla la pasión, digo... el Dr. Cardó*, que començava: «¡Qué lástima de hombre! — Hasta hace poco, tan piadoso escritor; ahora... — ¿Es posible que la pasión política llegue a ofuscar de tal manera a un hombre de talento? — Porque es excesivamente roja, rabiosamente roja la tinta con que escribe el Dr. Cardó. — Y no es poca cosa, es un libro entero lo que dicen que ha escrito para denigrar a España!» A continuació, una altra nota titulada *¡Qué amigos tienes, Colás*, assegurava que «para formarse idea del mérito del libro del Dr. Cardó, basta fijarse de qué lado le viene el bombo: Según escribe en "Signo" el ilustre dominico Rudo. P. Antonio García Figar, han dedicado escritos laudatorios a dicho libro el periódico comunista "L'Humanité", y el también rabioso izquierdista "Le Monde". — El escritor comunista Pierre Herve le aplaude también con ambas manos. — ¡Verdad que, con estos datos, no faltan motivos para entusiasmarse con el libro de marras, cualquiera que se precie de católico y de español? — ¡A dónde puede conducir una pasión no reprimida a tiempo!»

4. Cf. *Cultura i vida a Mallorca*, índex de noms. Voldria precisar que Miquel Dolç afirma a «La Vanguardia», 17 d'agost de 1978, p. 27, que posseïx un exemplar de les *Poesies* de Tous i Maroto, escollides i prologades per ell mateix (Barcelona, Montserrat Borrat Editora, 1950). Tanmateix, sembla exacta la informació que vaig rebre d'amics mallorquins en el sentit que aquest volum no aparegué mai al públic: no és a les biblioteques de Barcelona i de Mallorca que he pogut consultar, no consta a cap bibliografia de l'època ni posterior i, segons dades molt fidedignes, segurament mai no fou ni tan sols presentat a la censura de Barcelona. Crec, doncs, que cal confirmar que, de fet, el llibre no sortí mai, potser perquè algú féu pressió a l'editora basant-se en la poca qualitat de Tous i en el seu franquisme reconegut.

5. Cf. Joan FUSTER, *Antologia de la poesia valenciana* (Barcelona 1956), ps. 61, 165-167.

mera pàgina indica: «*El Comte Mal*, per Guillem Colom. Cant VIII, L'incendi de Galatzó (fragment)». Es tracta, doncs, d'un anticip de l'ambiciós poema de Colom, enllestit al començament de 1948, però no publicat fins al 1950. El fragment editat ara, que ocupa dues pàgines, amb el nou títol *Costa brava de Mallorca*, correspon en realitat al cant novè de la versió definitiva i permet de veure el treball de revisió a què l'autor sotmeté aquesta versió de 1950.⁶ La pàgina quarta, excepcionalment, conté un sonet de Llorenç Moyà Gilabert de la Portella, *Al poema «El Comte Mal» de Guillem Colom*, datat el maig de 1948, que comença «Traspua perles l'àmfora d'argila / que estotja la frescor al cor de l'estiu...»

El cinquè full serà dedicat, precisament, a Llorenç Moyà Gilabert de la Portella: *Elegia* (3 de juny, 1948). El poema («Esflora tota pompa la tardor / amb l'embranchada de les seves ales...»), de la primera etapa de Moyà, ocupa dues pàgines. La pàgina quarta conté, també aquest cop, un altre poema, *L'Assumpta* («S'adreça l'or antic del cadafal / damunt els marbres de les velles fosses...»).

La «fulla 6.^a», sense datar a la primera pàgina, però amb la indicació «Ciutat de Mallorca» —en lloc de l'habitual «Mallorca»—, duu un títol una mica diferent del dels fulls anteriors i posteriors: «Miquel Gayà, *Cançó de novembre*. Poema (Del recull inèdit "La Cançó del Crepuscle")», i a la pàgina segona consigna el lloc de naixement de l'autor (Sant Joan 1917) i la seva bibliografia més important (*L'atzur il·luminat*, de 1944, i *Breviari d'amor i Vuit poemes d'André Rivoire*, de 1946). *Cançó de novembre* («Jo sóc en la mar grisa l'illa estèril / on les sirenes han finit llur càntic...») ocupa només la pàgina tercera. A la quarta, hi ha, amb caràcter igualment excepcional, un colofó: «El poeta donà una lectura íntima del seu recull inèdit "La Cançó del Crepuscle", el dijous dia 10 de juny del 1948».⁷

La «fulla 7.^a», i darrera de la primera temporada (10 de juny, 1948), es titula *Única flor y [sic] renunciació*, per Rusticus Silviger, és a dir, per Francesc Sureda Blanes mateix, que signà a mà a la tercera pàgina: «F. Sureda Blanes, Rusticus Silviger». Conté dos poemes, *Única flor* («Sols una flor vaig collir / i va ésser la flor d'un dia...») i *Renunciació* («Mon bell Amic, ets franc i pietós, / fidel a l'amistat i a l'heroisme...»), respectivament a les pàgines 2 i 3.

La «fulla 8.^a», primera de la «Segona temporada», com ja he indicat, duu com a única data «Primavera de 1949» i és titulada *Homenatge a Joan Alcover i Maspons*. Conté un poema sense títol —que comença «Joves peregrins / qui arborant banderes a so de tambor...»— de Joan Alcover, dedicat «A Moss. F. S. B. Abril de 1914». Al final de la pàgina 3, hom fa notar: «Aquesta composició no consta en el Recull de les seues obres. La feim imprimir "ne preant fragmenta"». Es tracta d'un poema dedicat *Als boy-scouts*, publicat altres vegades i inclòs a les *Obres completes* de l'any 1951.⁸

La «fulla 9.^a», que no esmenta la primavera ni la segona temporada ni —com cap dels fulls posteriors— duu el lloc d'edició, està datada el 5 de maig de

6. Cf. Guillem COLOM i FERRÀ, *Entre el caliu i la cendra* (Barcelona 1972), p. 400. El text publicat per Sureda correspon a les ps. 154-156 de l'edició de 1950.

7. Aprofit l'avinentesa per rectificar un lapsus referent a Gayà de *Cultura i vida a Mallorca*: no féu el servei militar a Cabrera (p. 207), sinó a Formentera.

8. A la p. 124. Cf. p. 782.

1949: *El vent a muntanya i Comunió* per (*sic*, en lloc de *pel*) P[are] R[afael] Ginard Bauçà. Conté dos poemes, un a la pàgina segona (*El vent a muntanya: «Joguineja i salta el vent / sobre el dors de la muntanya...»*) i un altre a la pàgina tercera (*Comunió: «He begut sons, perfums, colors / i claror fins a embriagar-me...»*).

El full desè torna a indicar «Primavera de 1949. Dia 12 de maig» i és dedicat a *Visió i Senyora de Castellitx*, per mossèn Bartomeu Guasp. *Visió* és un breu poema, que ocupa només una part de la pàgina 2 («En clarors quasi divines / s'obri un cel de diamant...»). *Senyora de Castellitx* és un conjunt de cinc sonets, que ocupen les pàgines 2-3 (el primer comença: «En atravesar la coma, / dels cards tot esgarrinxat...»).

El full onzè —datat només «Segona temporada. Primavera de 1949»— torna al pare Ginard, aquest cop com a col·lector de cançons tradicionals: «*El Comte de Raixa i Cançó de les transformacions* del «Cançoner Popular de Mallorca» (inèdit) recollit per [*sic*] P. R. Ginard Bauçà». Es tracta del romanç *El comte de Raixa*, paral·lel al castellà *El conde Alarcos* («De què estàs trista, Infanta, / de què estàs trista, ma fia?»), a les pàgines 2-3, i de la *Cançó de les transformacions* («Si tu me vas darrera, / jo t'aniré davant...»), a la pàgina 3.⁹

Els fulls dotze i tretze tornen, igualment, a autors coneguts, Gayà i Moyà. La «fulla 12.^a», de la «Segona temporada de primavera. 2 de juny de 1949», torna a tenir un títol peculiar: «Miquel Gayà, *L'amor en vetlla*. Poemes». Conté quatre poemes, amb el títol general *L'amor en vetlla*, a les pàgines 2-3. El primer comença: «Per la ruta serena dels teus ulls, / colom al vent m'abís a la fondària...».

La «fulla 13.^a» i darrera correspon a la «Segona temporada de primavera. 9 de juny de 1949», i duu el títol d'*Escomesa*, per Llorenç Moyà Gilabert de la Portella. De fet, conté dos poemes, *Escomesa*, a les pàgines 2-3 («Tot reposa encisat, el sol ell brilla / sobre el rostoll i el verd ametllerar...»), i *Autumne*, a la pàgina 3 («Talment una verge promesa, l'autumne / ple d'or i silenci davalla del cim...»).

Les vetllades de mossèn Sureda

No cal gaire imaginació per a donar-se que les «fulles» editades per Francesc Sureda Blanes, imitació potser de les dels «Amics de la Poesia» de Barcelona, corresponen —en bona part almenys— a lectures poètiques que tenien lloc a casa seva. Estranyament, però, enlloc no trobam referències a aquestes lectures: no en parla la bibliografia específica —més aviat escassa— sobre Sureda, ni en parlen els diversos intel·lectuals que han escrit les seves memòries d'aquell temps (Guillem Colom, Francesc de B. Moll, Llorenç Moyà, Miquel Gayà...).

Les vetllades, tanmateix, existiren. Miquel Gayà me n'ha pogut donar una informació breu, però suficient, que em sembla bo de transcriure amb les seves mateixes paraules:

9. Sobre aquestes cançons, vegeu la meua *Aportació a l'estudi del Romancer balear, «Estudis Romànics», VIII (1959-1960)*, ps. 63-155, i *Sobre el romanç de «Les transformacions», «Lluç», novembre de 1971*, p. 1.

«He rebut la teva carta del dia 1 d'agost [de 1978] i m'ha fet il·lusió tot això que em dius de les «Confidencials» de Mn. Francesc Sureda Blanes. Jo ni me'n recordava. Però he fet memòria i et puc dir el següent. Miquel Ferrà no apreciava gaire el dit mossèn perquè era un poeta bastant mediocre.¹⁰ No sé com reaccionava Francesc Sureda davant aquesta falta d'apreci, si és que ell la va notar mai; només sé que en morir Ferrà el novembre de 1947 ell en va parlar en termes molt elogiosos i digué que es diria una missa en sufragi seu davant les despulles de Ramon Llull a càrrec de l'Escola Lulhística, perquè —afegí— s'ho mereixia molt. A la primavera següent [1948], Mn. Sureda aplegà una sèrie d'amics i admiradors de Ferrà i d'altres amics seus i organitzà unes vetllades literàries a casa seva, en la seva gran biblioteca.¹¹ No varen tenir mai «el calor» de les de Can Massot ni menys encara de Can Colom, però ens va aliviar de l'orfenesa en què ens havia deixat En Ferrà.

«La sèrie de fulles impreses (de les quals només se'n feien 40 exemplars i en una impremta sense nom) solien obeir —no sempre— a unes lectures donades, però la de Mn. Cardó crec que no; degué ser una idea de Mn. Sureda que el devia admirar. No sé tampoc que hi llegís res En Tous, però possiblement sí [...]. També En Roca hi donà una lectura. Rústicus Sílviger imprimí la darrera fulla de la temporada sense que hi donàs cap lectura. A la primavera següent del 1949 es repetiren aquestes lectures i també s'imprimiren fulles.»¹²

Llorenç Moyà també m'ha confirmat l'existència d'aquestes reunions, bé que no en recorda «gairebé res» i menys encara «dels fulls que publicava» Sureda. Té present, però, «que el P. Rafel Ginard Bauçà hi donà algunes lectures del seu Cançoner», i recorda «que quan llegí alguns romanços, tant m'interessaren que n'hi vaig demanar còpia. Una de les seves lectures fou de romanços únicament.»¹³

Miquel Gayà afegeix, encara, que mossèn Sureda era assistit en els afers literaris per Joan Sbert Massanet, germà d'Antoni M. Sbert, traspassat el 1978, que havia estat arxiver de l'Ajuntament de Palma i que organitzà cursos de català a casa seva.¹⁴ Sembla que fou amb l'ajuda de Sbert que Sureda batejà els assistents a les seves vetllades amb el nom d'Agrupació d'Amics de la Poesia, integrats d'alguna manera a l'Escola Lulhista de Mallorca.

Bé que el 1949 s'acabaren aquestes vetllades, coincidint amb el canvi de conjuntura poètica que tenia lloc a Mallorca, el 12 de gener de 1950 Francesc Sureda organitzà al Pòsit de Pescadors (Mollet) un dinar-homenatge a Llorenç Moyà, amb motiu de l'aparició del seu volum *La bona terra*. Hi participaren, entre d'altres, Guillem Colom —que li dedicà un poema—, Josep Sureda Bla-

10. Aquesta dada m'ha estat confirmada, independentment, pel pare Miquel Batllori.

11. Era al carrer de Blanquerna, de la Ciutat de Mallorca.

12. Carta del 9 d'agost de 1978.

13. Carta del 30 d'agost de 1978.

14. Cf. Francesc de B. MOLL, *Els altres quaranta anys (1935-1974)* (Mallorca 1975), ps. 88, 117.

nes, Jaume Vidal Alcover i Francesc de B. Moll. Maria-Antònia Salvà s'hi adherí amb uns versos.¹⁵

Cloenda

Els fulls «Confidencials» no representen una gran aportació a la història literària de Mallorca, però són una bona mostra de la poesia que hi predominava els anys 1948-1949 i ens han permès de constatar l'existència d'unes vetllades poètiques que cal afegir a les ja conegudes (can Massot, can Colom, la Congregació Mariana). D'altra banda, constitueixen una nova prova de la catalanitat de mossèn Sureda, que no dubtava a homenatjar Carles Cardó en uns moments difícils, i una extensa contribució a la literatura clandestina o semiclandestina, que tingué tantes manifestacions a la Mallorca de postguerra.¹⁶

15. Llorenç MOYÀ, *Memòries literàries*, «Lluc», setembre de 1971, p. 24. Com a curiositat, transcriu l'adhesió de Maria-Antònia, *Al poeta Llorenç Moyà i Gilibert per la publicació del seu primer llibre «La bona Terra»*: «Salut, amic! Mon esperit s'envola / al viu batec d'un sentiment cabdal: / avui nostra Mallorca s'enriola / car tu, poeta de sa bella escola, / per més honrar la taula de Nadal, / ens portes en magnífica fiola / el vi —tan pur!— de ton celler pairal». Moyà, que m'ha enviat una fotocòpia d'aquest poemeta, signat a Lluçmajor, gener de 1950, em comunica que n'hi hagué una segona versió, guardada per mossèn Francesc Sureda.

16. La recent aparició del darrer volum d'*Obres* de Joan Pons i Marquès, *Art i cultura* (Palma de Mallorca 1978), amb una bibliografia de Pons a cura de Gabriel Llopart, em permet de completar la nòmina d'edicions clandestines d'aquests anys amb els opuscles següents, tots ells de Joan Pons: *Requiem. Recordant en Bartomeu Ferrà*, 1946, 12 pàgines, tiratge de 40 exemplars (recollit al primer volum d'*Obres* de l'autor, *Brins a l'oratge*, ps. 43-45: *Rèquiem per Bartomeu Ferrà, pintor*); *Minyons, redolins o semi-auca de l'accidentada tornada a Palma des de Sant Joan de part dels concurrents palmesans a la gran festa i sopar rurals la nit de Sant Sebastià de 1947*, 4 pàgines amb il·lustracions (Impremta Mn. Alcover); *Escolt aquell qui vol raó escoltar...*, 4 pàgines amb gravats de Xam (versos irònics dedicats a la Societat Arqueològica Lulliana; Impremta Mn. Alcover, 1947); *Sacro profano baleàric laberinto o sea contundente epitalamio jeroglífico... a Don Luis Alemany y Vich Valent y Nebot, bibliófilo, ferratero, licenciado en Ciencias... con ocasión de sus tan oportunas como felicísimas nupcias*, 7 pàgines (text en català, malgrat el títol; Mallorca, Tallers Nazaret, 1947). D'altra banda, voldria consignar que, segons m'informa el pare Josep Capó, entre el 1949 i el 1951 o 1952 hi hagué algunes reunions, no gaire concorregudes, a casa de mossèn Antoni Pons i Pastor, al carrer de Monterrey de la Ciutat de Mallorca. «Aquestes reunions —escriu Capó— eren per commemorar diades mallorquines o catalanes, per exemple l'11 de setembre. Mn. Pons ens mostrava llibres d'història i art de Catalunya editats abans del 36, ens feia conèixer l'Estatut d'autonomia de les Illes de 1931, publicat a «Nostra Terra», ens parlava dels mallorquins perseguits, Emili Darder, Guillem Forteza, Gabriel Alomar, etc., de l'Associació per la Cultura de Mallorca i d'altres coses que els joves no havíem conegut. Mn. Pons, a Franco solia anomenar-lo «l'amo en Xesc de Son Miscri», alludint als anys que no hi havia menjat; a Falange, «sa llopada»; parlant de la llengua repètia: «*Et ipsi (els franquistes) non prevalebunt adversus eam*».

Sobre el romanç eivissenc «En Rodriguet»

per Isidor Mari

Poc després de l'estada a Eivissa i Formentera de Baltasar Samper i Ramon Morey— el setembre de 1928, en una de les missions de recerca de l'obra del Cançoner Popular de Catalunya—, que ja detectaren indicis de la seva existència, Isidor Macabich recollí a la parròquia de Jesús¹ una de les mostres més interessants del romanç eivissenc i, potser, de tot l'àmbit català, en el qual és única: una versió del romanç de la jovesa del Cid, en què son pare, ofès pel comte Loçano, posa a prova els seus fills i és venjat pel més petit, Rodriguet.

Macabich no publicà aquest romanç fins l'any 1940² i el reimprimí després en diverses ocasions amb petits retocs.³ Algunes d'aquestes edicions anaven acompanyades de comentaris de Macabich, que posaven en relleu la importància del romanç, indicant que no era una simple traducció de l'original castellà, sinó una adaptació concisa i afortunada, amb personalitat pròpia, en la qual només havia calgut fer alguna esmena per salvar-ne el sentit.⁴

Menéndez Pidal conegué l'any 1946 la versió eivissenca del romanç⁵ i va escriure a Macabich, elogiant la reconstrucció que aquest n'havia fet «con gran pericia y gusto» i qualificant-la d'insuperable. Al mateix temps, però, li demanava «alguna versión "en crudo", con las deficiencias y errores que suelen tener las versiones orales (...) que dan idea del estado de la tradición (...), alguna versión o fragmento de ella, por imperfecta que fuese, tal como el pueblo la recita. Supongo —deia— que Vd. se habrá valido de varias formas del precioso romance».⁶

Macabich indicà, emperò, que de variants només n'havia recollit una «en

1. Vegeu MACABICH, *Historia de Ibiza. Costumbrismo*. (Palma de Mallorca 1960), p. 153.

2. En uns articles del «Diario de Ibiza» titulats *De nuestra historia. Un nuevo romance del Cid (De un libro en preparación)*. Aparegueren el darrer dia del mes d'octubre i el primer de novembre de l'any esmentat.

3. Al fascicle vi de la *Historia de Ibiza, Crónicas siglo XVII* (Palma de Mallorca 1942); al núm. 6 de la revista «Ibiza», del mes d'agost de 1944; al *Romanç tradicional eivissenc* (Palma de Mallorca 1954); al *Costumbrismo* citat a la nota 1; al vol. iv de la *Historia de Ibiza* (Palma de Mallorca 1967).

4. Vegeu, per exemple, els comentaris de les *Crónicas siglo XVII*.

5. Vegeu «Ibiza» núm. 18 (març-abril de 1946), p. 294.

6. *Ibid.*